

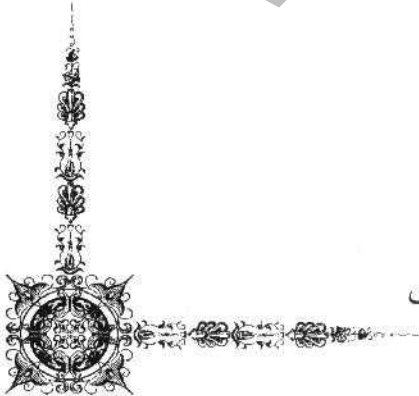
معماد جسمانی

از نظر

صاحب نظران مسلمان

WWW.KitaboSunnat.com

مؤلف: غلامرضاضائی

سرشناسه	:	رضایی، غلامرضا، ۱۳۴۲ -
عنوان و نام پدیدآور	:	معاد جسمانی از منظر صاحب نظران مسلمان / مولف غلامرضا رضایی.
مشخصات نشر	:	قم: نشر راند، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	:	۳۲۰ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۹۵۷۸۸-۰-۱-۱۳۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	واژه نامه.
یادداشت	:	کتابنامه.
یادداشت	:	نمایه.
موضوع	:	معاد
موضوع	:	معاد - جنبه های قرآنی
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۴ م / ۵۶ / ۲۲۲ / BF
رده بندی دیویی	:	۲۹۷ / ۴۴
حاره کتایش ملی	:	۳۹۵۴۳۵۴
سرشناسه	:	رضایی، غلامرضا، ۱۳۴۲ -
عنوان و نام پدیدآور	:	معاد جسمانی از منظر صاحب نظران مسلمان / مولف غلامرضا رضایی.
مشخصات نشر	:	قم: نشر راند، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	:	۲۰ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۹۵۷۸۸-۰-۱-۱۳۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا

شناسنامه کتاب

نام کتاب: معاد جسمانی از منظر صاحب نظران مسلمان

مؤلف: غلامرضا رضایی

ناشر: نشر راند

نوبت چاپ: ۱ / ۱۳۹۴ / قم

تیراژ: ۳۰۰ نسخه

طرح جلد: حسن معاد راند

صفحه آرا: عطاء اله نصرتی

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۷۸۸-۰-۱

قیمت: ۱۳۰۰۰۰ ریال

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

مرکز پخش: قم، بلوار امین، نیش کوچه ۱۱، موسسه امام صادق علیه السلام، مرکز تخصصی علم کلام
انتشارات راند: ۰۹۱۹۷۴۶۳۱۳۳ - ۰۲۵۳۲۹۳۶۱۶۰

فهرست مطالب

۱۹	پیش‌گفتار
۲۵	بخش اول: ماهم و کلیات
۲۷	فصل اول: معاشناى اژدها
۲۷	۱. واژه معاد: بحث و اصطلاح
۲۹	۲. جسم در لغت و اصل لاج
۳۰	۳. موت در لغت و اصطلاح
۳۲	فصل دوم: وجودى بودن موت
۳۶	فصل سوم: حقيقت انسان
۳۶	بیان کلی دیدگاه‌ها
۳۸	دلایل عقلی بر تجرد نفس ناطقه
۴۰	ادله نقلی بر تجرد نفس
۴۰	الف: آیات
۴۲	ب. روایات
۴۴	پیشینه تاریخی قول به تجرد نفس
۴۴	انکار کنندگان تجرد نفس
۴۵	پاسخ علامه طباطبایی <small>رحمته‌الله</small>
۴۶	نحوه ارتباط نفس و بدن
۴۶	انواع تعلق
۴۷	احتمالات شش گانه
۴۷	دیدگاه منسوب به افلاطون

- ۴۸..... اشکالات نظریه
- ۴۹..... بررسی دیدگاه مشائین:.....
- ۵۰..... تبیین نظریه:.....
- ۵۱..... اشکالات نظریه.....
- ۵۱..... تحولات بعدی.....
- ۵۲..... صدر المتألهین علیه السلام قهرمان تحوّل.....
- ۵۳..... توضیح نظریه:.....
- ۵۴..... تفاوت فاسفه صدرایی و مشاء.....
- ۵۶..... اثبات حرکت جوهری در پرتو آیات قرآن.....
- ۵۷..... حقیقت روح از نظر قرآن.....
- ۵۷..... روح در لغت و اصطلاح:.....
- ۵۸..... از سنخ امر برین روح.....
- ۵۹..... روح مخلوقی از سطوح ذات خداوند.....
- ۵۹..... روح ثمره و میوه بدن.....
- ۶۰..... علت نام‌های متعدد برای روح.....
- ۶۱..... ارزش و جایگاه بدن.....
- ۶۱..... جمع بندی و نتیجه گیری.....
- ۶۲..... فصل چهارم: معاد جسمانی در ادیان توحیدی.....
- ۶۲..... معاد جسمانی در عهدین.....
- ۶۳..... شبیه انکار معاد جسمانی در انجیل.....
- ۶۴..... پاسخ:.....
- ۶۵..... معاد جسمانی در تورات کتونی.....
- ۶۶..... معاد جسمانی در ادیان توحیدی از منظر قرآن.....
- ۶۶..... ۱. حضرت آدم علیه السلام و عالم آخرت.....
- ۶۶..... ۲. حضرت نوح علیه السلام و روز رستاخیز.....
- ۶۶..... ۳. حضرت ابراهیم علیه السلام و معاد انسان‌ها.....
- ۶۷..... ۴. حضرت موسی علیه السلام و اعتقاد به سرای دیگر.....
- ۶۷..... ۵. حضرت مسیح علیه السلام و روز جزاء.....

۶۸	جمع بندی و نتیجه گیری
۶۹	بخش دوّم: براهین امکان و ضرورت معاد
۷۱	فصل اول: ادله امکان معاد
۷۱	۱. امکان ذاتی معاد
۷۱	۲. امکان وقوعی معاد
۷۲	۳. استبعاد، تنها دلیل منکران
۷۳	۴. پاسخی به ادّعا تباعد منکران
۷۳	طایفه اول: یادآوری خلقت اولیه
۷۳	طایفه دوم: نفس آسمانیها و زمین
۷۳	طایفه سوم: بیان نمونه های احیاء
۷۵	طایفه چهارم: برهان اولیّت
۷۶	فصل دوم: براهین وجوب معاد
۷۶	(۱) دلائل نقلی
۸۰	(۲) براهین عقلی
۸۰	۱. حقیّت الهی
۸۱	۲. فطرت
۸۳	۳. مربوبیت
۸۴	۴. مالکیت و رحیمیت الهی
۸۵	۵. وجوب وفا به وعده
۸۶	۶. توحید
۸۶	۷. حرکت
۸۹	جمع بندی و نتیجه گیری
۹۱	بخش سوّم: کیفیت و چگونگی معاد
۹۳	فصل اول: بیان کلی دیدگاهها
۹۳	۱. منکران معاد
۹۳	۲. مجاز گرایان
۹۵	۳. دیدگاههای واقع گرا

- ۹۶..... نکته تحلیلی.....
- ۹۷..... فصل دوم: دیدگاه تاسخیه.....
- ۹۸..... تبیین نظریه.....
- ۹۸..... اقسام تناسخ.....
- ۹۸..... ۱. تناسخ مطلق و نامحدود.....
- ۱۰۰..... ۲. تناسخ نزولی.....
- ۱۰۱..... ۳. تناسخ صعودی.....
- ۱۰۱..... ۴. تناسخ نسبی (شیخ الرئیس).....
- ۱۰۲..... نکته نظرات مشترک.....
- ۱۰۲..... استدلال‌های تاسخیه.....
- ۱۰۲..... الف) استدلال‌های نقلی.....
- ۱۰۲..... ۱. توجیه ابرار بها.....
- ۱۰۳..... پاسخ.....
- ۱۰۳..... ۲. تعطیل نفوس.....
- ۱۰۳..... پاسخ.....
- ۱۰۴..... ۳. تخلف وعده.....
- ۱۰۴..... پاسخ.....
- ۱۰۴..... ۴. عذاب در عالم مناسب.....
- ۱۰۵..... پاسخ.....
- ۱۰۵..... ۵. وجود ماده شرط تحقق عذاب.....
- ۱۰۵..... ب) استدلال‌های نقلی.....
- ۱۰۵..... ۱. آیه طیر.....
- ۱۰۵..... پاسخ.....
- ۱۰۶..... ۲. آیه اخسأ.....
- ۱۰۶..... پاسخ.....
- ۱۰۷..... ۳. آیه جلود و چشیدن مرگ.....
- ۱۰۷..... پاسخ.....
- ۱۰۸..... ۴. آیه ذر.....
- ۱۰۸..... پاسخ.....
- ۱۰۸..... ۵. حشر با چهره‌های ترسناک.....

۱۰۸.....	پاسخ.....
۱۰۹.....	۶. رجعت.....
۱۱۰.....	پاسخ.....
۱۱۰.....	۷. مسخ امت ها.....
۱۱۰.....	پاسخ.....
۱۱۱.....	۸. عالم مثال.....
۱۱۲.....	پاسخ.....
۱۱۲.....	ادله عقلی و نقلی بر بطلان تناسخ.....
۱۱۲.....	الف) ادله عقلی.....
۱۱۲.....	۱. تقدم تکلیف بر زمان تکلیف.....
۱۱۳.....	۲. جنم دو نفس بر يك بدن.....
۱۱۴.....	اشد.....
۱۱۴.....	پاسخ.....
۱۱۴.....	۳. فراموشی خاطرات.....
۱۱۵.....	۴. جایز نبودن اعتراض.....
۱۱۵.....	۵. تعارض با براهین.....
۱۱۶.....	۶. دنیا دار تکلیف.....
۱۱۶.....	۷. محال بودن تغییر صورت.....
۱۱۶.....	۸. واجب الفاعلیه بودن واجب الوجود.....
۱۱۷.....	۹. محال بودن تعطیل نفس.....
۱۱۷.....	۱۰. محال بودن انقلاب ذات.....
۱۱۷.....	۱۱. محدود کردن قدرت الهی.....
۱۱۷.....	۱۲. بدون موضوع بودن نفس.....
۱۱۸.....	۱۳. عدم هماهنگی نفس و بدن.....
۱۱۸.....	۱۴. عصمت پیامبران و امامان.....
۱۱۸.....	ب) ادله نقلی.....
۱۱۹.....	علل ظهور تناسخیه.....
۱۱۹.....	۱. مادی پنداشتن نفس.....
۱۱۹.....	۲. استحقاق تنها وجه حسن آلام.....
۱۲۰.....	۳. عدم درک حقیقت معاد.....
۱۲۰.....	۴. قدیم دانستن نفس.....

- ۱۲۰ ۵. خلط بین تناسخ مُلکی و ملکوتی
- ۱۲۰ متهم شدن شیعه به تناسخ
- ۱۲۱ دفع اتهام
- ۱۲۲ جمع بندی و نتیجه گیری
- ۱۲۳ فصل سوم: معاد روحانی
- ۱۲۳ معنای روحانی بودن معاد
- ۱۲۴ قائلان معاد روحانی
- ۱۲۷ ادله معاد روحانی
- ۱۲۷ ادله عقلی
- ۱۲۷ ۱. جرد نفس ناطقه
- ۱۲۸ ۲. حکمت رحمت الهی
- ۱۳۰ ادله نقلی
- ۱۳۱ ادله قرآنی
- ۱۳۴ ادله روایی
- ۱۳۴ ۱. سکونت ارواح
- ۱۳۵ ۲. تمثل ارواح
- ۱۳۵ ۳. متنعم بودن ارواح
- ۱۳۶ ۴. فشار قبر، سؤال قبر و ...
- ۱۳۶ جمع بندی و نتیجه گیری
- ۱۳۷ فصل چهارم: معاد جسمانی
- ۱۳۷ تعریف و تبیین
- ۱۳۷ تفسیرهای متفاوت از معاد جسمانی
- ۱۳۸ بیان میانی
- ۱۳۹ ۱. جوهر فرد
- ۱۴۲ ۲. خلاء
- ۱۴۳ ۳. قدرت الهی
- ۱۴۳ ۴. علم الهی
- ۱۴۴ ۵. حسن و قبح عقلی
- ۱۴۴ ۶. حدوث عالم

۱۴۴	۷. فناء عالم
۱۴۶	ادله قائلین جواز فناء
۱۴۶	ادله قائلین وقوع فناء
۱۴۷	پاسخ مخالفین فناء
۱۴۷	ادله عدم فناء
۱۴۹	کیفیت اعدام
۱۵۰	نسبی بودن فناء
۱۵۱	۸. اعاده معدوم
۱۵۲	مخالفان و مخالفان
۱۵۴	اسناد موافقان
۱۵۵	اسناد مخالفین
۱۵۸	جمع بندی و نتیجه گیری
۱۵۹	ادله معاد جسمانی
۱۵۹	الف) ادله امکان
۱۵۹	۱. نفی اجتماع نقیضین
۱۵۹	۲. قاعده مثلث
۱۶۱	۳. قاعده وقوع
۱۶۱	۴. برهان اولویت
۱۶۱	۵. نفی امتناع اعاده
۱۶۲	۶. قدرت و علم خدای متعال
۱۶۳	۷. برهان فطرت
۱۶۳	ب) ادله ضرورت
۱۶۳	دلالت آیات
۱۶۳	۱. آیات تکوین کننده
۱۶۴	۲. آیات رجعت
۱۶۵	۳. آیات بیان کننده مبدأ و مقصد انسان
۱۶۶	۴. آیات با تعبیر بعث، حشر، و خروج از قبور
۱۶۶	۵. شهادت اعضاء و جوارح
۱۶۷	۶. نحوه عذاب کافران
۱۶۷	۷. نعمت های بهشت
۱۶۸	۸. آخرت باطن دنیا
۱۶۸	۹. تشبیه معاد انسان به بهار طبیعت

- ۱۶۸..... ۱۰. ساخته شدن بدن با ویژگی‌های دنیایی
- ۱۶۸..... ۱۱. آگاهی از اجزاء پراکنده
- ۱۶۹..... ۱۲. تعبیر از حشر انسان به احیاء
- ۱۶۹..... دلالت روایات
- ۱۷۱..... تأویل بی دلیل آیات
- ۱۷۱..... بطلان تأویل
- ۱۷۲..... ادله عقلی
- ۱۷۴..... دلیل اجماع
- ۱۷۵..... جمع بندی و نتیجه گیری
- ۱۷۶..... فصل پنجم: معاد جسمانی - روحانی
- ۱۷۷..... دلالت و براسین
- ۱۷۷..... الف) آیات پراکنده خسته شدن روح
- ۱۷۷..... ۱. تجرب روح
- ۱۷۸..... ۲. توقی
- ۱۷۸..... ۳. شهیدان راه خدا
- ۱۷۸..... ۵. رضوان الهی
- ۱۷۹..... ۶. آتش قهر الهی
- ۱۷۹..... ب) آیات محشور شدن جسم
- ۱۷۹..... ۱. احیاء عظام
- ۱۷۹..... ۲. ساختن سرانگشتان
- ۱۸۰..... ۳. پاداش‌ها و کیفرهای جسمانی
- ۱۸۰..... ج: احادیث
- ۱۸۰..... ۱. ارتباط روح با بدن
- ۱۸۱..... ۲. روح مؤمنین در قالب‌های مثالی
- ۱۸۱..... ۳. روح مؤمنین در بدن‌های اصلی
- ۱۸۱..... ۴. نشانه ایمان واقعی به معاد
- ۱۸۲..... ۵. احادیث سؤال و فشار قبر
- ۱۸۲..... د) براهین عقلی
- ۱۸۳..... جمع بندی و نتیجه‌گیری
- ۱۸۵..... بخش چهارم: بررسی دیدگاه‌ها در باره بدن محشور

۱۸۶.....	مقدمه
۱۸۷.....	فصل اول: حشر با بدن مثالی
۱۸۷.....	الف) تعلق روح به بدن مثالی
۱۸۷.....	ویژگی های عالم مثال
۱۸۸.....	دلیل وجود عالم مثال
۱۹۰.....	علت نیاز به بدن مثالی
۱۹۱.....	روایاتی در باره عالم مثال
۱۹۱.....	ارزوی بی نقد:
۱۹۴.....	ب) قریب بودن نفس با بدن مثالی
۱۹۴.....	اصول یازدهگانه
۱۹۶.....	نتیجه حاصله
۱۹۶.....	۱. مرکب بودن انسان از روح و بدن
۱۹۶.....	۲. انسان دارای دو بدن
۱۹۹.....	پاسخ اشکالات
۲۰۰.....	خروج ابدان برزخی از ابدان طبعی
۲۰۱.....	دلایل و براهین
۲۰۲.....	اشکالات نظریه
۲۰۵.....	تحلیل نظریه
۲۰۶.....	جمع بندی و نتیجه گیری
۲۰۷.....	فصل دوم: حشر با بدن جسمانی
۲۰۹.....	فصل سوم: حشر با بدن هورقلیائی
۲۰۹.....	نقد نظریه:
۲۱۰.....	فصل چهارم: عدم لزوم عینیت
۲۱۰.....	دلایل نظریه
۲۱۱.....	نقد ادله
۲۱۲.....	فصل پنجم: تعلق روح به اجرام سماوی
۲۱۲.....	نقد نظریه

- ۲۱۳..... فصل ششم: حشر انسان بدون تجسد برزخی
- ۲۱۳..... نقد نظریه
- ۲۱۵..... فصل هفتم: حشر از طریق سلول
- ۲۱۶..... اشکال:
- ۲۱۶..... دفع اشکال:
- ۲۱۷..... نقد نظریه:
- ۲۱۹..... فصل هشتم: حشر اجزاء اصلی
- ۲۱۹..... اشکالات نظریه:
- ۲۲۰..... پاسخ اشکالات:
- ۲۲۲..... فصل نهم: حشر ارطه نق طینت
- ۲۲۲..... معانی مختلفه طینت
- ۲۲۲..... احادیث طینت
- ۲۲۴..... تحلیل نظریه
- ۲۲۵..... فصل دهم: حشر تمامی اجزاء
- ۲۲۵..... دلائل نظریه
- ۲۲۵..... الف) آیات
- ۲۲۸..... ب) احادیث
- ۲۳۰..... ج) دلیل عقلی
- ۲۳۱..... بررسی شبهات
- ۲۳۲..... تحلیل نظریه:
- ۲۳۴..... فصل یازدهم: به ثمر نشستن حرکت تکاملی
- ۲۳۴..... ادله و براهین
- ۲۳۴..... الف) آیات
- ۲۳۵..... ب) روایات
- ۲۳۶..... دلائل عقلی
- ۲۳۷..... نقطه نظرات حکیم زنوزی

۲۴۰	اهمیت نظریه
۲۴۲	فصل دوازدهم: معاد، حیات حقیقی انسان و جهان
۲۴۴	دلایل:
۲۴۵	جمع بندی و نتیجه گیری
۲۴۷	بخش پنجم: پاسخ به شبهات
۲۴۹	فصل اول: شبهه آکل و مأکول
۲۴۹	تبيين شبهه
۲۴۹	فرض های مختلف شبهه
۲۵۰	تذکره
۲۵۰	ارکان اسلام شبهه
۲۵۱	الف) پاسخ شبهه به لحاظ ناقص محشور شدن
۲۵۱	۱. محصول نفس بدن محشور
۲۵۱	۲. محال بودن تبدیل صورت
۲۵۲	۳. موضوعیت نداشتن بدن اقلیه
۲۵۳	۴. محفوظ بودن طینت
۲۵۳	۵. جزء بدن آکل نشدن اجزاء اصلی
۲۵۴	۶. افاضه شدن صورت غذای بالفعل
۲۵۶	۷. کوچکتر شدن بدن مأکول
۲۵۷	۸. کوچکتر شدن بدن آکل
۲۵۷	ب) پاسخ شبهه به لحاظ مغایرت با عدل الهی
۲۵۸	جمع بندی و نتیجه گیری
۲۵۹	فصل دوم: مخلوق بودن بهشت و جهنم
۲۵۹	استدلال مخالفان:
۲۶۱	دلایل موافقان:
۲۶۱	الف. آیات:
۲۶۳	تذکره:
۲۶۴	ب. روایات:

- ۲۶۵ امکان مشاهده بهشت و جهنم
- ۲۶۷ فصل سوم: مکان بهشت و جهنم
- ۲۶۷ تبیین شبیهه
- ۲۶۸ پاسخ شبیهه
- ۲۶۸ نگاهی به هیئت بطلمیوس
- ۲۶۸ نظری به هیئت جدید
- ۲۶۹ چشم اندازی به گستره جهان
- ۲۷۰ ککشان‌ها
- ۲۷۰ ککشان ما
- ۲۷۰ منظومه شمس
- ۲۷۰ تار وود جهان
- ۲۷۱ مرزهای جهان آفرینش از منظر قرآن و روایات
- ۲۷۱ آسمان‌ها و زمین‌ها و مفتکانه
- ۲۷۲ عظمت جهان آفرینش
- ۲۷۲ ملائکه، نفوس و قوای شکر آسمان
- ۲۷۲ تفسیر معنوی از هفت آسمان و زمین
- ۲۷۴ بررسی دو دیدگاه متعارض
- ۲۷۶ دیدگاه سوم
- ۲۷۶ ادله و براهین
- ۲۷۶ الف) آیات
- ۲۷۸ ب) روایات
- ۲۸۰ پیوند دو دیدگاه
- ۲۸۱ جمع بندی و نتیجه گیری
- ۲۸۳ فصل چهارم: شبهه کمبود مواد زمین
- ۲۸۳ پاسخ شبیهه بر مبنای حکمت متعالیه
- ۲۸۴ پاسخ شبیهه بر مبنای متکلمان
- ۲۸۵ فصل پنجم: لذت جسمانی و دفع ألم
- ۲۸۵ پاسخ شبیهه:

۲۸۷	فصل ششم: معاد جسمانی و تناسخ
۲۸۸	تحلیل شبیهه:
۲۸۹	نقد و بررسی
۲۸۹	پاسخ شبیهه
۲۹۱	جمع بندی و نتیجه گیری:
۲۹۳	چکیده:
۲۹۵	کتابنامه
۳۱۱	بخش ششم: نمایه

پیش‌گفتار

اندیشه پیرامون مرگ و زندگی، فنا و بقاء، محدودیت عالم هستی به چهار دیوار جهان ماده، یا امتداد آن به عالمی جاودانه، همواره هم‌نشین روح و جان آدمی بوده است. از سوی دیگر آرزوی جاودانه زیستن، دست‌یابی به آرامش، عدالت، سعادت مطلق و... از خواسته‌ها و تمنیات دست‌نیافته انسان در طول تاریخ است. آن اندیشه و این آرزو بدین خاطر است که هر دو بُعد «اندیشه و آرزوی انسان در فطرت الهی و کمال خواهی او داشته و دارد.

انسان از سوی براساس غریزه کنجکاوی که خداوند در نهاد او قرار داده است می‌خواهد از آغاز و انجام خویش آگاهی یابد و از سوی دیگر بر اساس غریزه ابدیت خواهی و عشق به خلود که در نهاد و سرشت او تعبیه شده است، یادآوری فنا و نابودی او را به وحشت و هراس می‌اندازد.

و از این گذشته ایمان به معاد آثار و برکات بی‌شماری برای زندگی او به همراه دارد، از جمله:

۱. به زندگی انسان مفهوم داده و زندگی او را از بی‌حیاتی جات می‌بخشد؛
۲. روند تکاملی زندگی بشر را در مسیر روشنی نشان می‌دهد؛
۳. ضامن اجرای تمام قوانین الهی و انگیزه اصلی تهذیب نفس و احقاق حقوق و عمل به تکالیف و ایثار شهیدان و فداکاری فداکاران است؛
۴. به انسان در برابر شداید نیرو می‌بخشد و چهره وحشت‌انگیز مرگ را دگرگون می‌سازد و آن را از فنا و نیستی به دریچه‌ای به سوی جهان بقا تغییر می‌دهد؛
۵. عامل حرکت و جنبش در انسان می‌گردد.

در همین راستا ادیان الهی، آشنا ساختن انسانها با آغاز و انجام هستی را بزرگترین رسالت خود دانسته، و به کمک وحی الهی این دو مطلوب مکنون را تبیین نموده‌اند. و بشریت با استمداد

از وحی و مفسران حقیقی یعنی پیامبران و امامان علیهم السلام، و عقل و خرد خدادادی، و با آمیختن این دو (وحی و عقل)، برای درک این مجهولات تلاش نموده است.

با نظری اجمالی به آیات نورانی قرآن کریم، انسان به این حقیقت می‌رسد که در میان مسائل اعتقادی هیچ مسأله‌ای در اسلام بعد از اصل توحید، به اهمیت مسأله معاد و اعتقاد به حیات پس از مرگ و حسابرسی اعمال بندگان و پاداش و کیفر و اجرای عدالت نیست. دلیل این حقیقت آن است که نزدیک به یک هزار و چهارصد آیه از آیات نورانی کتاب آسمانی - یعنی قریب یک سوه از آن کریم - در ارتباط با مسائل جهان آخرت است، و علاوه بر این هزاران حدیث و روایت از اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام در زمینه معاد و جهان آخرت در اختیار ما قرار گرفته است.

حال با توجه به جایگاه ویژه معاد و اهمیت و نقش آن در زندگی و تأکید ادیان الهی مخصوصاً دین مقدس اسلام نسبت به آن، جای این پرسش هست که چرا در طول تاریخ، بسیاری از انسان‌ها این حقیقت مهم را ندیدند، و یا در آن تردید کرده‌اند؟ آنچه در پاسخ می‌توان گفت این است که: اگر چه انگیزه بسیاری از منکران معاد، شهوت عملی می‌باشد، اما حق این است که تعداد کسانی که به دلیل آنها به خاطر شبهه علمی بوده نیز در طول تاریخ کم نیستند.

جالب توجه این که منشأ غالب شبهات این گروه نیز در رابطه با جسمانی بودن معاد و نه اصل آن است. به گفته آیت الله جوادی آملی: «پیچیده بودن جریان دشواوری آن بیش از دشواوری اثبات مبدأ عالم است؛ زیرا نه تنها مادیون و منکران مبدأ، منکر معاداند بلکه برخی از معتقدان به مبدأ عالم و مؤمنان به آفریدگار جهان نیز در باره اصل معاد یا جسمانی بودن آن دچار تردید و اشکال شده و در اثبات آن اظهار عجز کرده‌اند»^۱.

ملاصدرا علیه السلام نیز بر دشواوری مسأله معاد تصریح کرده است:

«هی من أغمض العلوم وألطفها وأشرفها رتبة وأرفعها منزلة وأسنها قدرا وأعلاها شأنًا وأدقها

سیلاً و أخفاها دليلاً إلا على ذی بصیرة ناقبه و قلب منور بنور الله^۱. معاد از غامض ترین علم‌ها، و لطیف ترین و شریف ترین آنها به لحاظ رتبه، رفیع ترین به لحاظ منزلت، بالاترین به لحاظ ارزش، عالی ترین به لحاظ شأن و مرتبت، و دقیق ترین و مخفی ترین آنها است، مگر برای آن کس که دارای بصیرتی نافذ و قلبی منور به نور پروردگار است.

علامه طباطبایی رحمته الله نیز این مسأله را معضل و مشکلی عمیق دانسته و بر نهایت تدبر در آن تأکید دارند: «... و عليك يا حکام التدبیر في المعارف التي یلقنھا الکلام الإلهی فی المعاد فإنها معضلة عویصة ع یقّة»^۲

استاد شهید مطهری رحمته الله نیز ضمن پیچیده دانستن مسأله معاد، تلاش‌های صورت گرفته توسط حکماء، محدثین، متکلمین و مفسرین را يك جانبه می‌دانند: «آن قدر مسأله معاد، مسأله بغرنج و پیچیده‌ای است که بسیاری معتقدند در باب معاد جز تعبد و تسلیم راهی نیست... ولی بشر تلاش‌هایی هم از طریق علم و سن کرده است. اما تلاش‌هایی که محدثین به يك شکل، حکما و فلاسفه به يك شکل و علماء جدید با شکل دیگر کرده‌اند همه يك جانبه است، یعنی قسمتی از آیات قرآن، که با نظریه آنان انطباق بیشتری پیدا می‌کند است همان را گرفته و دنبال کرده‌اند»^۳.

و می‌فرماید: «واقعاً من در آیات معاد بالخصر من من بینم که هیچ کس از بزرگان در باب معاد صد در صد (به تفسیر خود مطمئن) نیست، و بالاخره باید مراحتی می‌رسند که مرحله تسلیم و تعبد است. خیلی کم‌اند افرادی که همه آیات را بخاطر طاعت آنچه ذوقشان است توجیه کنند»^۴.

و از آنجا که غالب شبهات منکرین معاد مربوط به جسمانی بودن آن است، آیات فراوانی از قرآن کریم و بسیاری از روایات با بیانات مختلف خواه در مقام پاسخ‌گویی به شبهات و خواه در مقام استدلال بر معاد، در صدد اثبات معاد جسمانی و رفع شبهه از آن است.

۱. الاسفار الاربعه، ج ۹، ص ۱۷۹.

۲. المیزان، ج ۱۱، ص ۱۵.

۳. معاد، ص ۳۷.

۴. معاد، ص ۷۷.

اما گفتنی است که با این همه، در بین اندیشمندان مسلمان نه تنها گفتگو پیرامون کیفیت معاد، فروکش نکرده، بلکه رفته رفته فزونی هم یافته است، تا آنجا که یکی از داغ‌ترین، جذاب‌ترین و اختلافی‌ترین مباحث مربوط به معاد بحث پیرامون کیفیت آن می‌باشد.

از این روی اگر پژوهشگری کتاب‌های کلامی را مورد مطالعه قرار دهد، می‌بیند علمای کلام در رابطه با کیفیت معاد جسمانی نظریه‌های متفاوتی ارائه داده‌اند، گروهی معاد را فقط جسمانی دانسته‌اند، در حالی که گروه دیگر ارتباط جسم و جان را به مانند ارتباط روغن بادام و جرم آن می‌دانند که هر دو به هم محتاج‌اند. و از طرف دیگر با آن که همه حشر اجساد را لازم می‌دانند، اما در کیفیت حشر، انظار مختلف دارند.

اگر به کتاب‌های فلاسفه و اهل عرفان نیز مراجعه کند، آرای دیگری می‌یابد. فلاسفه مشاء معاد را روحانی می‌دانند. فلاسفه اشراق قائل به بدن مثالی‌اند، و حکمت متعالیه نظر سومی ارائه داده و دیدگاه متکلمان در باب کیفیت معاد جسمانی را تحریف آیات قرآن شمرده است.^۱ و اگر کتب شیخیه را هم مطالعه کند، می‌بیند شیخ احمد احسانی و پیروان او فرضیه هورقلیا را مطرح می‌کنند.^۲

این همه اختلاف در حالی است که سالمان دین همگی، اعم از متکلم، فقیه، محدث، فیلسوف، مفسر و غیره اعتقاد به معاد و نوعا اعتقاد به جسمانی بودن آن را از ضروریات دین می‌دانند.

بنابراین با توجه به اختلاف دیدگاه‌ها در کیفیت معاد، و با عنایت به اهمیت و موقعیت معاد در ادیان الهی و تأثیر گذاری شگرف آن در زندگی فردی و اجتماعی، در نیز با توجه به سابقه کهن این بحث در بین اقوام و ملل، و هم چنین محل بحث و نظر بودن آن در عصر حاضر، به نظر رسید که این موضوع مورد بررسی و تحقیق بیشتر قرار گرفته، جوانب مختلف آن بررسی و به توفیق الهی و با استفاده از آیات و روایات و توجه به دیدگاه‌های صاحب نظران مسلمان گوشه‌ای دیگر از زوایای پنهان آن آشکار گردد.

۱. الاسفار الاربعه، ج ۹، ص ۱۵۶.

۲. موعظه عقائد، ص ۳۶-۵۹؛ ارشاد العوام، ج ۲، ص ۶۳-۶۹؛ شرح الزیارة، ص ۳۶۵-۳۶۶.

بعضی از سؤالات که کتاب حاضر در صدد پاسخ گوئی به آن بر آمده از این قبیل است:

۱. حقیقت انسان کدام است، جسم یا روح یا هر دو؟
 ۲. بازگشت انسان‌ها چه ضرورتی دارد؟
 ۳. معاد چه تفاوتی با تناسخ دارد؟
 ۴. آن که بازگشت می‌کند، روح انسان است، یا جسم، یا هر دو؟
 ۵. آیا برای درک لذت و الم اخروی، به جسم نیاز است؟ و آیا روح کافی نیست؟
 ۶. معاد جسمی، شبیه آکل و مأكول را چگونه حل می‌کند؟
 ۷. آیا فضای رمین و مواد آن گنجایش حشر این همه انسان را دارد؟
 ۸. ذرات پراکنده انسان - گونه قابل جمع است؟
 ۹. بدن مُعاد، بدن هورفالنی است یا مثالی یا عنصری یا ...؟
 ۱۰. بر انسان مُعاد، چه نظامی حاکم است، دنیوی یا اخروی؟
 ۱۱. مکان بهشت و جهنم کجاست؟
 ۱۲. آیا بهشت و جهنم هم اکنون موجود است یا بعداً خلق می‌شود؟ و ...
- در پایان بر خود لازم می‌دانم از همه عزیزانی که حقیر را در تدوین این کتاب - که در واقع رساله سطح چهار اینجانب است - یاری رسانده‌اند، تقدیر و سپاس خود را ابراز نمایم، بخصوص از اساتید معزز و مکرم حضرت حجة الاسلام و المسلمین حاج آقا مؤمنی، و حضرت حجة الاسلام و المسلمین حاج آقا رضائزاد که با راهنمایی‌ها و نکته‌سنجی‌های دققانه و دلسوزانه خود زمینه تدوین اثر حاضر را فراهم آوردند صمیمانه سپاسگزارم.
- وَ آخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ